

OCENY I OMÓWIENIA

DOI : 10.14746/rie.2021.15.23

Mai'a K. Davis Cross, Ireneusz Paweł Karolewski (red.), *European-Russian Power Relations in Turbulent Times*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2021, ss. 311.

Niezwykle istotnym problemem dla transformacji współczesnego porządku międzynarodowego są działania podejmowane przez dwie potęgi powszechnie uważane za rewizjonistyczne, tj. Chiny i Rosję. Ich aktywność jest nie tylko wyzwaniem dla porządku kształtowanego w okresie pozimnowojennym głównie przez Stany Zjednoczone i inne znaczące potęgi zachodnie, ale podważa także generalne zasady, które określają sposoby kształtowania relacji pomiędzy państwami i innymi uczestnikami w wymiarze globalnym. Oceniając wpływy obu państw, nie ulega wątpliwości, że szczególne znaczenie dla globalnego układu sił ma coraz bardziej asertywna polityka zagraniczna Chińskiej Republiki Ludowej. Właśnie to państwo, posiadające ogromne możliwości rozwoju gospodarczego, technologicznego i militarnego, jest głównym rywalem Stanów Zjednoczonych i nie tylko, i może doprowadzić do wybuchu nowej zimnej wojny, ale w niedalekiej przyszłości stać się największą gospodarką światową i supermocarstwem. Na tle Chin możliwości Federacji Rosyjskiej są o wiele bardziej ograniczone. Raczej nie należy sądzić, że może dojść do wybuchu nowej zimnej wojny pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Rosją, co wynika przede wszystkim ze słabości gospodarczej Rosji i ograniczeń tego państwa w prowadzeniu globalnej polityki zagranicznej. Jednak siła Rosji współcześnie wynika przede wszystkim z faktu posiadania ogromnego arsenału nuklearnego. To przede wszystkim siła militarna i nostalgia za utraconą wielkością ma wpływ na dążenia tego państwa do powrotu do imperialnej polityki, która była charakterystyczna zarówno dla okresu Rosji carskiej, jak i Związku Radzieckiego.

Biorąc powyższe pod uwagę, z bardzo dużym zainteresowaniem należy przyjąć najnowszą pracę zbiorową opublikowaną w wolnym dostępie w wydawnictwie University of Michigan Press w 2021 r. Jej redaktorami jest dwójka doświadczonych badaczy, tj. Mai'a K. Davis Cross, profesor nauk politycznych i spraw międzynarodowych z Northeastern University w Bostonie oraz Ireneusz Paweł Karolewski, profesor teorii polityki i demokracji z Universität Leipzig. Autorami poszczególnych rozdziałów jest grono ekspertów o międzynarodowej reputacji. Zajmują się oni w publikacji różnymi aspektami układu sił (*power relations*) pomiędzy Unią Europejską a Rosją. Punktem wyjścia redaktorów tomu jest stwierdzenie, że jeszcze na początku XXI wieku brano za pewnik, że Rosja Władimira Putina dąży do zbliżenia z Zachodem i ceni sobie relacje z Sojuszem Północnoatlantyckim. W takim podejściu za punkt zwrotny prowadzący do stopniowego pogorszenia stosunków bezpieczeństwa Zachodu z Rosją należy traktować wojnę Rosji z Gruzją w 2008 r. Od tego momentu Federacja Rosyjska jest bezsprzecznie uważana za potęgę rewizjonistyczną, która potwierdza, że podejmując chociażby agresywne działania wobec Ukrainy realizuje politykę neoimperialną, której celem jest jakaś forma odbudowy Związku Radzieckiego.

Układ sił pomiędzy Europą a Rosją jest poddany analizie w recenzowanej pozycji w szerokim kontekście, tj. istotnej transformacji systemu międzynarodowego, kryzysu liberalnego porządku światowego oraz pogorszenia się relacji transatlantyckich z uwagi na politykę prezydenta USA Donalda Trumpa w latach 2017–2021. Praca składa się zasadniczo z dwóch części. W pierwszej dokonana jest ocena wpływu zagrożenia ze strony Rosji na politykę zagraniczną Unii Europejskiej, podczas gdy w drugiej ukazuje się wewnętrzne i międzynarodowe przyczyny-

ny zmian polityki Rosji wobec Zachodu. Jak podkreślają jednak redaktorzy tomu, celem pracy nie jest równomierne ukazanie obu stron konfliktu, tylko przede wszystkim analiza reaktywne-go podejścia Unii Europejskiej. Stąd w części pierwszej książki główny nacisk położony jest na aktywność Unii Europejskiej w czasie kryzysu ukraińskiego jako reakcji na rosyjskie działania, a w części drugiej zadaniem poszczególnych rozdziałów dotyczących Rosji jest ukazanie szerszego kontekstu dla zrozumienia działań UE. Taka struktura pracy jest ze wszech miar słuszna, gdyż nie narzuca poszczególnym autorom rozdziałów sztywnych ram analizy. Rozpatrywanie problemu układu sił pomiędzy Europą a Rosją w szerszym kontekście transatlantyckim i globalnym wymagałoby niezwykle wieloaspektowych analiz i na pewno wykraczałoby poza ramy tylko jednego tomu. Przyjęcie przez redaktorów takiej koncepcji pracy pozwoliło autorom poszczególnych rozdziałów na przedstawienie niezwykle inspirujących i z punktu widzenia poznawczego ważnych analiz, które niekoniecznie muszą wyczerpać charakteryzowane zjawisko. W jakiejś mierze można wobec tego stwierdzić, że autorzy poszczególnych rozdziałów mieli pozostawiony przez redaktorów duży margines swobody w prowadzeniu analiz, co oczywiście należy zapisać na plus recenzowanej publikacji. Do takich konstatacji można dojść po lekturze wstępu przygotowanego przez redaktorów tomu, gdyż wyraźnie nie narzucają teoretycznego gorsetu, który w jakiejś mierze ograniczałby poszczególnych autorów. Widać oczywiście, że preferowanym podejściem jest konstruktywizm społeczny, ale nie brak w poszczególnych artykułach odniesień do neorealizmu i neoliberalizmu. Niemniej jednak we wstępie Mai'a K. Davis Cross i Ireneusz Paweł Karolewski w sposób wyraźny ukazują przestrzeń badawczą analiz, wskazując na uwarunkowania pogarszania się relacji bezpieczeństwa między Europą a Rosją.

Część pierwsza publikacji rozpoczyna się nieco nieoczekiwanie od artykułu, którego autorami są Rosella Cappella Zielinski i Kaija Schilde, a dotyczącego europejskiej potęgi militarnej w kontekście instytucjonalnym i zagrożeń zewnętrznych, które mają wpływ na współpracę obronną w ramach Unii Europejskiej. Jest on o tyle zaskakujący, gdyż współpraca ta nie ma większego znaczenia dla przeciwdziałania potencjalnemu zagrożeniu ze strony Rosji. Co więcej, historyczna analiza począwszy od I wojny światowej nie ma za bardzo związku z problemem badawczym sugerowanym w tytule pracy zbiorowej. Autorki powinny się skoncentrować na wpływie agresji Rosji na Ukrainę na formalizacji współpracy obronnej w ramach Unii Europejskiej, czemu poświęcają bardzo mało uwagi w artykule. Z punktu widzenia zakresu pracy o wiele ciekawszy jest kolejny artykuł autorstwa uznanej ekspertki od UE jako aktora międzynarodowego Helene Sjursen oraz Guri Rosén. Przyjmując weberowską tradycję „wyjaśniania przez interpretację”, autorki w sposób niezwykle interesujący analizują wybory, które faktycznie zostały dokonane przez Unię w odniesieniu do wprowadzenia sankcji wobec Rosji po agresji na Ukrainę. Wykorzystując przede wszystkim podejście konstruktywistyczne, ale wykraczając także poza jego ramy poprzez podkreślenie normatywnej siły argumentów, autorki konkludują, że państwa członkowskie Unii Europejskiej zaakceptowały polityczne i gospodarcze koszty wprowadzenia sankcji wobec Rosji ze względu na poczucie zbiorowego przywiązania do zasad suwerenności i samostanowienia. Nieco bardziej szczegółowy charakter ma kolejny artykuł, którego autorka Marianne Riddervold ukazuje wpływ agresji Rosji na Ukrainę na przyjęcie przez Unię Europejską w 2014 r. strategii bezpieczeństwa morskiego. Jest to przykład reaktywnych działań Unii na wydarzenia na Ukrainie w zakresie, który nie był bezpośrednio z nimi związany. Geopolityczne wydarzenia miały więc wpływ na wzrost integracji w zakresie bezpieczeństwa morskiego i co więcej, w sytuacji początkowego sprzeciwu kilku państw członkowskich, w tym Wielkiej Brytanii i Niemiec. Cristian Nitoiu w kolejnym artykule analizuje wpływ kryzysu na Ukrainie na rewizję europejskiej polityki sąsiedztwa z uwagi na obawy, że przywództwo normatywne Unii Europejskiej może nie być już atrakcyjne. Proces ten, jak podkreśla autor, można traktować jako proces uczenia się UE, co jest również widoczne, biorąc pod uwagę wpływ takich sytuacji kryzysowych, jak Arabska Wiosna, Brexit i kryzys migracyjny.

Dru ga część pracy zbiorowej dotyczy polityki zagranicznej Rosji i wpływu na aktywność Unii Europejskiej. Molly Krasnodębska podejmuje bardzo interesującą próbę analizy reakcji Rosji na umowę stowarzyszeniową Ukrainy z Unią Europejską wykorzystując teoretyczną koncepcję bezpieczeństwa ontologicznego. Autorka testuje hipotezę, że tożsamość Rosji jest silnie związana z bliskimi hierarchicznymi relacjami z sąsiedztwem, przede wszystkim Ukrainą, a także ze Stanami Zjednoczonymi i Europą, którzy są traktowani jako „znaczący inni”. Weryfikacja hipotezy odbywa się przy pomocy analizy kluczowych elementów rosyjskiej kultury strategicznej, zestawu historycznie ukształtowanych praktyk, idei i narracji zakorzenionych w zbiorowej świadomości, które mają wpływ na politykę zagraniczną. Autorka konkluduje, że porozumienie stowarzyszeniowe Ukrainy z Unią Europejską nie stanowiło zagrożenia bezpieczeństwa w znaczeniu konwencjonalnym, ale miało wpływ na bezpieczeństwo ontologiczne z uwagi na ambicje rosyjskich elit politycznych do projekcji potęgi w bliskim sąsiedztwie. Niezwykle istotny problem dla relacji Rosji z Zachodem poruszony jest w artykule Ryana Manessa. Koncentruje on swoją uwagę na wojnie informacyjnej prowadzonej przez Rosję, której celem jest nie tylko promowanie rosyjskiego punktu widzenia, ale przede wszystkim eksponowanie własnej potęgi w sferze cybernetycznej. Sukces Rosji w prowadzeniu kampanii dezinformacyjnych dotyczy między innymi wpływania na wyniki wyborów w państwach zachodnich. Dzięki takim działaniom Rosja chce nadal być postrzegana jako znaczące mocarstwo globalne, zdając sobie sprawę z ograniczeń w sferach gospodarczej i militarnej. Kolejny artykuł dotyczy również kwestii manipulacji rozwijanej przez Rosję, w tym wypadku w odniesieniu do polityki wewnętrznej w Europie Południowo-Wschodniej. Dimitar Bechev ukazuje działania Rosji w wykorzystywaniu podziałów w polityce państw bałkańskich. Zdaniem autora, Rosja jest generalnie pozytywnie postrzegana przez państwa regionu, z wyjątkiem Rumunii, co umożliwia Moskwie na podsyćanie podziałów w ramach Unii Europejskiej oraz NATO. Godząc się z głównymi ustaleniami autora, jedynie można stwierdzić, że szkoda, że podobny artykuł nie powstał w odniesieniu do wiodących państw Unii Europejskiej, które są też przedmiotem różnorodnej penetracji, łącznie z elitami politycznymi, ze strony Rosji. Julia Nikitina w kolejnym artykule poświęconym projektom regionalnym w przestrzeni euroazjatyckiej próbuje argumentować, że konflikty między UE a Rosją wynikają głównie z rywalizacji projektów integracji gospodarczej z uwagi na to, że są adresowane do tych samych terytoriów i państw. Co więcej, uważa ona, że obecny kryzys między Rosją a Zachodem można byłoby rozwiązać poprzez stworzenie makroregionalnych metapraktyk obejmujących unijny i eurazjatycki modele integracji regionalnej. Z takim stwierdzeniem trudno się jednak zgodzić, gdyż w odróżnieniu od modelu europejskiego, który ma charakter dobrowolny, model euroazjatycki jest całkowicie kontrolowany przez Rosję, która dzięki różnorodnym instytucjom próbuje wzmocnić własną kontrolę nad państwami powstałymi w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego. Taki sposób rozumienia inicjatyw rosyjskich przez Zachód odnotowuje autorka, ale zupełnie niesłusznie uważa je za błędne. W ostatnim artykule drugiej części Vsevolod Samokhvalov poddaje analizie czynniki wpływające na kryzys ukraiński i impas między Rosją a Europą. Bardzo słusznie autor konstatuje, że Unia Europejska postrzega siebie jako potęgę normatywną, co nie jest podzielane przez rosyjskie elity władzy, które traktują Unię jako projekt geoeconomiczny mający na celu zniweczenie wpływów Rosji w regionie. Jednak można oczywiście polemizować z jego stwierdzeniem, że UE błędnie odczytała wielkomocarstwową tożsamość Rosji i wobec tego nie była odpowiednio przygotowana do określenia konstruktywnych ram współpracy z tym państwem. Wydaje się, że problem jest o wiele bardziej skomplikowany, gdyż Rosja w przyszłości może być partnerem, ale pod warunkiem, że przejdzie proces rzeczywistej transformacji wewnętrznej, aby w pełni być państwem demokratycznym o gospodarce rynkowej. Model państwa autorytarnego przyjęty przez Moskwę nie sprzyja obecnie unormowaniu relacji z Zachodem.

W zakończeniu tomu jego redaktorzy, tj. Ireneusz Paweł Karolewski i Mai'a K. Davis Cross, podkreślają, że celem książki było zajęcie się licznymi pytaniami dotyczącymi nowego burzli-

wego okresu w stosunkach pomiędzy Europą a Rosją w kontekście rosnącego podziału transatlantyckiego. Oczywiście ocena stanu relacji transatlantyckich dotyczy okresu prezydentury Donalda Trumpa, ale można się zastanawiać, czy pomimo deklaracji Joe Bidena o powrocie do normalności, to jednak ten kryzys ma nieco głębsze korzenie niż tylko związane z osobowością Trumpa. Nie ulega wątpliwości, że recenzowana pozycja jest niezwykle inspirującą lekturą, ważną dla wszystkich, którzy zajmują się i interesują relacjami Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej. To czego brakuje w tej pracy, to odniesienia do wewnętrznych trudności z kreowaniem podmiotowości międzynarodowej przez Unię Europejską. Szkoda, że w tak wartościowej pozycji zabrakło chociaż jednego artykułu dotyczącego tego, że Europa bardzo często nie mówi jednym głosem na arenie międzynarodowej, co jest szczególnie widoczne w odniesieniu do relacji z Rosją. Jakkolwiek udało się Unii wprowadzić sankcje wobec Rosji, to zachowanie chociażby Niemiec wobec projektu Nord Stream II świadczy o tym, że często korzyści gospodarcze dla państw członkowskich są ważniejsze niż rzeczywista ocena zagrożenia geopolitycznego ze strony Moskwy. Niemniej jednak recenzowana praca zbiorowa jest niezwykle ważnym głosem w dyskusji teoretycznej, jak i dotyczącej praktyki politycznej.

ANDRZEJ PODRAZA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: 0000-0002-8181-6612

Agnieszka Bielawska, *Koncepcja unii politycznej niemieckiej chadecji na tle politycznego i gospodarczego rozwoju Unii Europejskiej (1990–2017)*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2019, ss. 352.

Monografia Agnieszki Bielawskiej wypełnia lukę w polskich badaniach nad chadecką koncepcją unii politycznej w latach 1990–2017, w kontekście politycznego i gospodarczego rozwoju Unii Europejskiej, zwłaszcza zaś Unii Gospodarczej i Walutowej (UGiW), kryzysu finansowego i zadłużeniowego państw członkowskich strefy euro. Autorka zwróciła uwagę na „wpływ przedstawicieli partii chadeckich na decyzje dotyczące integracji politycznej, gospodarczej i ich pogłębiania, które są podejmowane przez rząd federalny, a następnie są prezentowane na płaszczyźnie unijnej (przede wszystkim w ramach obrad Rady Europejskiej oraz Rady Unii Europejskiej) i nierzadko przyjmowane przez państwa członkowskie” (s. 11). Ramy chronologiczne wyznaczają 1990 rok, przy czym Autorka odwołuje się także do zdarzeń przed zjednoczeniem Niemiec, np. założenia Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU) i Unii Chrześcijańsko-Społecznej (CSU), oraz 2017 rok, związany z wyborami do Bundestagu, i szczytem strefy euro 15 grudnia, podczas którego omawiano przyszłość Unii Gospodarczej i Walutowej oraz unii bankowej. Autorka przeprowadziła pogłębioną kwerendę obejmującą kluczowe dokumenty i opracowania (polskich i niemieckich ekspertów dotyczące polityki europejskiej chadecji i polityki europejskiej Niemiec), co znajduje odzwierciedlenie w obszernym zapisie bibliograficznym (s. 302–352). Aby ukazać ewolucję koncepcji CDU i CSU w przyjętych ramach chronologicznych, przeanalizowane zostały różne źródła pierwotne, wśród których można wymienić programy partii, statuty i deklaracje ideowe, uchwały najwyższych organów, wywiady z czołowymi działaczami oraz relacje z konferencji prasowych, jak również stenogramy wystąpień przedstawicieli chadecji przed Bundestagiem, konferencje, artykuły prasowe czołowych przedstawicieli CDU i CSU, oraz projekty uchwał, w których powstanie zaangażowani byli chadecy, wnioski i sprawozdania (które prezentują stanowisko chadeków).

Książka składa się z pięciu rozdziałów (*Wewnętrzne uwarunkowania polityki europejskiej zjednoczonych Niemiec i chadecji; Koncepcyjne, doktrynalne i programowe podstawy polityki europejskiej chadeków; Chadecka koncepcja unii politycznej, Chadecja wobec rozwoju Unii Gospodarczej i Walutowej; Chadecka koncepcja integracji politycznej, gospodarczej i fiskalnej w kontekście kryzysu państw członkowskich strefy euro*) przygotowanych zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi, poprzedzonych *Wstępem*, w którym nakreślono przedmiot badań, problemy badawcze, cel pracy i hipotezy, metodologię i strukturę pracy oraz jej podstawę źródłową, oraz *Zakończenia* zawierającego wnioski z przeprowadzonej analizy.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały wewnętrzne uwarunkowania polityki europejskiej RFN i partii chadeckich. W tej części monografii przybliżono instytucjonalną koordynację polityki europejskiej, działalność partii i frakcji parlamentarnych (na szczeblu federalnym) oraz uprawnienia partii i frakcji w procesie kreowania polityki europejskiej Niemiec, jak również wpływ Federalnego Trybunału Konstytucyjnego na tę politykę. Ostatnią część rozdziału poświęcono polityce europejskiej partii wchodzących w koalicje rządowe z chadecją, tj. Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) i Wolnej Partii Demokratycznej (FDP).

Rozdział drugi dotyczy koncepcyjnych, doktrynalnych i programowych podstaw polityki europejskiej chadeków. W oparciu o przyjęty sześćoelementowy klucz (1. sposób postrzegania integracji europejskiej oraz określenie na jakich wartościach i koncepcjach się osadza; 2. stosunek do Francji; 3. percepcja Unii Gospodarczej i Walutowej; 4. poglądy na temat Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oraz Europejskiej/Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony; 5. stosunek do wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych/przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości; 6. rozszerzanie Unii Europejskiej) zostały przedstawione polityka europejska chadeckich kanclerzy federalnych – Helmuta Kohla i Angeli Merkel, jak również koncepcje polityki europejskiej CDU i CSU. Na końcu rozdziału Autorka poddała analizie trzy wspólne dokumenty CDU i CSU istotne w kontekście debaty na temat pogłębiania integracji i rozszerzania UE: tzw. dokument Schäublego-Lamersa (1994), „Europa 2010” (2010) i „Uprzywilejowane partnerstwo. Europejska perspektywa dla Turcji. Uchwała Prezydów Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej i Unii Chrześcijańsko-Społecznej z 7 marca 2004 r.”

W rozdziale trzecim omówiona została chadecka koncepcja unii politycznej. W tej części monografii analizie poddano poglądy CDU i CSU na pogłębianie i rozszerzanie WE/UE w kontekście zjednoczenia obu państw niemieckich oraz przemian w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W szczególności przedstawiono ewolucję stanowiska chadecji odnośnie finalnego kształtu unii politycznej, w tym takie modele integracji europejskiej, jak „Stany Zjednoczone Europy”, „europejski dom”, „Europa regionów”, „Europa narodów”, „Europa narodów i regionów” i „związek państw”. W ostatniej części rozdziału zaprezentowane zostały wartości, które partie chadeckie uznają za podstawy przyszłej unii politycznej: subsydiaryzm i wzmocnienie trzeciego poziomu, demokratyzacja instytucji UE, podniesienie efektywności instytucji UE, uelastycznienie i wzmocnienie współpracy państw członkowskich.

Rozdział czwarty został skoncentrowany wokół stanowiska CDU i CSU wobec rozwoju Unii Gospodarczej i Walutowej. Zostały omówione kolejno takie zagadnienia, jak postrzeganie UGiW przez chadecję początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, stabilność Unii Gospodarczej i Walutowej (przestrzeganie i wzmocnienie kryteriów konwergencji, niezależność Europejskiego Banku Centralnego) oraz stosunek partii chadeckich do ustanowienia wspólnej europejskiej waluty oraz do akcesji RFN do trzeciego etapu Unii Gospodarczej i Walutowej.

W rozdziale piątym zaprezentowana została chadecka koncepcja integracji politycznej, gospodarczej i fiskalnej w kontekście kryzysu państw członkowskich strefy euro. Szczegółowo zostały przedstawione stanowiska CDU i CSU wobec oznak załamania koniunktury gospodarczej, pojawienia się kryzysu w państwach członkowskich strefy euro i działań podjętych przez przedstawicieli niemieckiej chadecji do 2011 r. Następnie opisane zostały reakcje chadecji odnośnie pomysłu prezydenta Francji Nicolasa Sarkozy’ego utworzenia europejskiego rządu gospodarczego, proponowane przez CDU reformy ustrojowe Unii Europejskiej (których celem było ukończenie unii politycznej oraz Unii Gospodarczej i Walutowej) i reakcje na nie CSU, partnera koalicyjnego – FDP oraz państw członkowskich UE, jak również stanowisko partii chadeckich odnośnie pogłębionej integracji Eurogrupy oraz ich wpływ na powstanie unii fiskalnej i unii bankowej.

Struktura książki cechuje się logicznym układem treści, przedmiotowe kryterium wyodrębnienia poszczególnych rozdziałów jest uzasadnione, a tytuły poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów oddają zawarte w nich treści. Pozytywnie należy ocenić opatrzenie poszczególnych rozdziałów „wprowadzeniami” do przeprowadzanej w nich analizy, które uzupełniają treści o dodatkowe fakty czy zdarzenia i czynią je bardziej czytelnymi w odbiorze.

Podsumowując, Agnieszka Bielawska przedstawiła ważkie w sensie poznawczym i praktycznym zagadnienie dotyczące koncepcji unii politycznej niemieckiej chadecji (CDU, CSU) w latach 1990–2017, w kontekście politycznego i gospodarczego rozwoju Unii Europejskiej.

Sposób przedstawienia zagadnienia jest spójny, pomimo prezentowania niejednokrotnie szeregu kwestii szczegółowych. Dobór tematyki jest trafny i aktualny, dotyczy bowiem chadeckich koncepcji unii politycznej, unii fiskalnej i bankowej oraz stosowania wzmocnionej współpracy w pogłębianiu Unii Gospodarczej i Walutowej, a więc kwestii istotnych w debacie nad przyszłością integracji europejskiej.

BEATA MOŁO

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID: 0000-0002-4924-8950

Anna Pacześniak, Bartosz Rydliński (red.), *Europejskie partie polityczne. Dyskurs programowy w Unii Europejskiej*, Warszawa 2021, Wydawnictwo Sejmowe, ss. 302.

Wielowymiarowe zróżnicowanie programów i tożsamości, które firmują działające na płaszczyźnie Unii Europejskiej europartie oraz agenda dyskutowanych na poziomie Unii Europejskiej problemów i zadań w latach 2014–2019 znalazły odzwierciedlenie w opublikowanej przez Wydawnictwo Sejmowe i promowanej podczas specjalnego webinarium książki.

Atutem pracy jest dojrzałość zaprezentowanych wniosków, osnuta na zaawansowanych studiach poświęconych funkcjonowaniu partii politycznych oraz zastosowana metodologia, która została za każdym razem dostosowana do zgromadzonej przez autorów bazy źródłowej. We wprowadzeniu Anna Pacześniak i Bartosz Rydliński podkreślili: „przedmiotem tej publikacji uczyniliśmy programowy dyskurs partii na poziomie europejskim” i zaznaczyli, że autorzy artykułów prezentujących ugrupowania polityczne odnosili się do genezy i ewolucji funkcjonowania grup politycznych w Unii Europejskiej, badali ich tożsamość i postrzeganie, a przede wszystkim analizowali manifesty polityczne i pozostałe źródła dokumentujące funkcjonowanie partii w latach 2014–2019. Dodatkowo autorzy zwrócili uwagę na działalność przedstawicieli partii politycznych, przede wszystkim jej liderów, którym powierzona została rola Spitzenkandidatów. Zakończenie pióra Anny Pacześniak i Bartosza Rydlińskiego ma natomiast na celu sprowokowanie rozważań nad znaczeniem i pozycją europejskich partii politycznych. W tym celu redaktorzy naukowi tomu zapytali, czy bliżej europejskim partiom politycznym do funkcji reżysera, pierwszoplanowanego aktora, czy statysty procesów integracji bądź dezintegracji europejskiej?

Monografia składa się z dwóch części. Pierwsza została przygotowana przez Radosława Zenderowskiego i Annę Pacześniak – dotyczy uwarunkowań i wyzwań funkcjonowania partii politycznych na poziomie europejskim. Druga część stanowi przegląd debat programowych europartii i frakcji politycznych w Parlamencie Europejskim. Według kolejności zaprezentowanych rozdziałów: Wojciech Gagatек przygotował rozdział dotyczący Europejskiej Partii Ludowej; Bartosz Rydliński i Paula Wiśniewska napisali o Partii Europejskich Socjalistów; Błażej Choroś o Porozumieniu Liberalistów i Demokratów na rzecz Europy; Anna Skrzypek-Claassens o Europejskiej Partii Zielonych; Beata Kosowska-Gąstoł o Sojuszu Konserwatystów i Reformatorów w Europie; Bartosz Rydliński o Partii Europejskiej Lewicy, a Natasza Styczyńska i Elodie Thevin o Sojuszu Europejskich Ruchów Narodowych i Wolności. Każdy z tytułów rozdziałów opatrzony jest hasłem, które kieruje czytelnika do tez zaprezentowanych w trakcie oceny funkcjonowania europartii. Europejska Partia Ludowa jest badana przez pryzmat funkcjonowania demokracji 2.0, Partia Europejskich Socjalistów z perspektywy znanych definicji „trzeciej drogi” i ich ukierunkowania na współczesne wyzwania. W ocenie funkcjonowania Porozumienia Liberalistów i Demokratów na rzecz Europy autor ocenił, że partia stosuje taktykę korzystania z sytuacji: „gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta”. Europejska Partia Zielonych została zauważona jako polityczny *trendsetter* na terenie Unii Europejskiej, a Sojusz Konserwatystów i Reformatorów w Europie jako ugrupowanie, które oscyluje między federacją europejską a likwidacją Unii Europejskiej. W końcu Partia Europejskiej Lewicy została zdefiniowana jako ugrupowanie ideowe, a Sojusz Europejskich Ruchów Narodowych i ruch na rzecz Europy Narodów i Wolności jako antagoniści integracji europejskiej.

ALEKSANDRA KRUK

Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0000-0002-7545-941X

DOI : 10.14746/rie.2021.15.26

Janusz Józef Węc, *Germany's Position on the System Reform of the European Union in the 2002–2016*, Wydawnictwo Peter Lang, Berlin 2018, ss. 288.

Pierwsze dwie dekady XXI w. w Unii Europejskiej były czasem intensywnych wydarzeń, które w ogromny sposób wpłynęły na obecną formułę i kompetencje tej organizacji. W tym okresie można symbolicznie wydzielić dwa następujące po sobie procesy. Pierwszy z nich charakteryzowały reformy ustrojowe w dużym stopniu zaplanowane. Obrady Konwentu w sprawie przyszłości w Europie w latach 2002–2003 doprowadziły do opracowania projektu traktatu konstytucyjnego, który następnie był przedmiotem obrad konferencji międzyrządowej w latach 2003–2004. Proces ten, mimo, że chwilowo wstrzymany przez odrzucenie projektu traktatu konstytucyjnego w referendum w Holandii i Francji, szybko był kontynuowany. W efekcie 13 grudnia 2007 r. państwa członkowskie przyjęły traktat lizboński, który wieńczył proces zmian ustrojowych zainicjowanych na początku wieku. Drugi z procesów, który w XXI w. wpłynął nie tylko na strukturę instytucjonalną UE, ale także podzielił politycznie państwa członkowskie, kształtowały kryzysy – zadłużeniowy w strefie euro (od 2010 r.) oraz kryzys migracyjny (od 2015 r.). Reformy ustrojowe były więc niejako wymuszone koniecznością szybkiej reakcji na owe nagłe wydarzenia.

O każdym z wyżej opisanych wydarzeń powstało wiele prac opisujących przyczyny i analizujących skutki polityczne, gospodarcze i społeczne. Niemniej wciąż brakuje opracowań naukowych, które zgłębiają temat na tyle szczegółowo, że uzyskane wyniki badań nie tylko poszerzają naszą wiedzę, ale mogą także służyć, jako eksperckie studium przydatne dla sfery politycznego *praxis*. Książka autorstwa Janusza Józefa Węca *Germany's Position on the System Reform of the European Union in 2002–2016* zdecydowanie spełnia te warunki. Za taką oceną przemawia szereg faktów. Po pierwsze, publikacja oparta jest na solidnej i klarownej metodologii. Po drugie, autor zadbał o przejrzystość struktury i prowadzonej narracji. Po trzecie wreszcie, książka, mimo że opisuje wydarzenia z coraz bardziej odległej przeszłości, zawiera wciąż bardzo aktualne konkluzje, które powinny budzić zainteresowanie nie tylko badawczy, ale także praktyków.

Celem książki autorstwa Janusza Józefa Węca jest analiza stanowiska rządu niemieckiego wobec reformy traktatowej UE w latach 2002–2009, a także zmian w unijnym prawie pochodnym wywołanych kryzysem zadłużeniowym strefy euro oraz kryzysem migracyjnym Unii. Praca obejmuje więc okres piętnastu lat (lata 2002–2016). Jest to wystarczający czas, aby móc zaobserwować zmiany w procesach politycznych na arenie międzynarodowej. Wybór dotyczący zarówno cezury czasowej pracy, jak i jej zakresu przedmiotowego jest dobrze zaplanowany. Pozwala to autorowi w sposób przejrzysty dla czytelnika prześledzić ewolucję stanowiska jednego z państw-liderów Unii Europejskiej wobec przełomowych dla tej organizacji reform ustrojowych w XXI w.

Istotne z punktu widzenia poznawczego są postawione w książce hipotezy. Pierwsza stwierdza, że rząd niemiecki odegrał pierwszoplanową rolę w reformie traktatowej UE w latach 2002–2005 i 2005–2009, co skutkowało wzmocnieniem Unii, ale także bardzo korzystnym dla Niemiec nowym układem sił w mechanizmie podejmowania decyzji w Radzie Unii Europejskiej oraz Radzie Europejskiej. Druga hipoteza opiera się na stwierdzeniu, że rząd niemiecki wywarł nie tylko realny wpływ na kryzys zadłużeniowy strefy euro, ale także jej reformy przeprowadzone w latach 2012–2016, co doprowadziło do znaczącego wzmocnienia ekonomicznego i politycznego Niemiec w UE. Trzecia hipoteza zakłada, że błędne decyzje rządu

federalnego w walce z kryzysem migracyjnym w UE doprowadziły do osłabienia pozycji tego kraju na arenie unijnej. Weryfikacja trzech wymienionych hipotez przeprowadzona na kartach książki pozwala na wypełnienie luki badawczej w polskiej politologii oraz studiach europejskich. Taka konceptualizacja problemu badawczego powinna także zwrócić uwagę praktyków, gdyż niesie ze sobą dużą wartość eksplanacyjną działań politycznych jednego najważniejszych graczy w Unii Europejskiej.

Bez wątplenia ogromną wartością pracy jest to, że autor opiera ją na bardzo bogatym materiale źródłowym. Janusz Józef Węc wykorzystuje liczne akty prawa pierwotnego i wtórnego Unii Europejskiej, dokumenty instytucji unijnych oraz innych organizacji międzynarodowych, a także dokumenty rządu niemieckiego, Bundestagu oraz niemieckich partii politycznych. Bazę źródłową uzupełniają liczne opracowania monograficzne oraz artykuły naukowe i eksperckie.

Janusz Józef Węc w swojej książce prowadzi wywód chronologicznie. Pierwszy rozdział przedstawia stanowisko, jakie Niemcy zajmowali wobec zmian ustrojowych Wspólnot Europejskich oraz Unii Europejskiej negocjowanych w czasie czterech konferencji międzyrządowych w ostatniej dekadzie XX w. Tym samym rozdział ten ma charakter kontekstowy. Po pierwsze, wprowadza czytelnika w tematykę reform ustrojowych w UE, wskazując, jakie rozwiązania, czy to w ramach Wspólnoty Europejskiej, czy to Unii Gospodarczej i Walutowej były przedmiotem szczególnego zainteresowania Niemiec. Po drugie, rozdział pierwszy jasno osadza narrację książki w paradygmacie międzyrządowym, który zakłada dominujący wpływ państw na proces integracji np. poprzez zabiegi dyplomatyczne w czasie konferencji międzyrządowych.

Rozdział drugi wprowadza czytelnika w dyskusje nad szczegółowymi rozwiązaniami instytucjonalnymi oraz materialnymi, które były przedmiotem obrad Konwentu w sprawie przyszłości Europy (lata 2002–2003), a następnie konferencji międzyrządowej rozpatrującej projekt traktatu konstytucyjnego (lata 2003–2004). Autor precyzyjnie przedstawia stanowiska i wpływ koalicji rządowej SPD i Sojuszu '90/Zielonych, a także partii opozycyjnych wobec takich kwestii jak system instytucjonalny, wzmocniona współpraca, legitymacja demokratyczna UE, czy reforma wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Rozdział trzeci zawiera analizę kluczowej roli prezydencji niemieckiej w wyjściu z kryzysu spowodowanego odrzuceniem traktatu konstytucyjnego w referendach w Holandii i Francji. Badanie stanowiska Niemiec wobec kwestii ustrojowych w UE nie może pomijać roli, jaką odgrywa orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego. Dlatego za cenny wątek poruszony w rozdziale trzecim należy uznać opis orzeczenia FTK z 30 czerwca 2009 r., w którym niemiecki sąd konstytucyjny uznał traktat lizboński za zgodny z Ustawą Zasadniczą RFN. Zdaniem FTK UE nie przekształca się w federację, a instytucje unijne nie mogą samodzielnie zmieniać podstaw traktatowych. FTK tym samym zastrzegł, że rola parlamentu niemieckiego w polityce europejskiej powinna zostać wzmocniona, a przekształcenie UE w strukturę federalną wymagać będzie zmiany konstytucji i bezpośredniej zgody narodu niemieckiego.

Szczególnie duże znaczenie dla weryfikacji hipotez postawionych w książce mają rozdziały czwarty i piąty dotyczące odpowiednio reformy Unii Gospodarczej i Walutowej oraz polityk migracyjnej, azylowej i kontroli granic. W rozdziale czwartym autor szczegółowo omawia stanowisko rządu Niemiec i głównych partii politycznych wobec propozycji ustanowienia Unii Bankowej, Unii Fiskalnej oraz Unii Gospodarczej, które miały ukonstytuować w pełni UGiW. Podejście do omawiania kryzysu migracyjnego i jego wpływu na UE zasługuje na szczególną uwagę. Janusz Józef Węc w rozdziale piątym nie skupia się tylko na wydarzeniach z 2015 r., które bezpośrednio wpłynęły na załamanie się zdolności państw członkowskich do przyjmowania migrantów. Analizę przyczyn problemów, z którymi Unia boryka się do dziś autor rozpoczyna od pierwszych symptomów zwiększonego napływu migrantów, który można było zauważyć już w 2011 r., bezpośrednio po Arabskiej Wiośnie. W rozdziale piątym na szczególną uwagę

czytelników zasługuje klarowne i precyzyjne wyjaśnienie zmian w trzech z sześciu głównych dla bezpieczeństwa wewnętrznego politykach unijnych.

Zarówno kwestia wzmocnienia zarządzania finansowego i gospodarczego w UE, jak i budowa efektywnego mechanizmu radzenia sobie z presją migracyjną na zewnętrznych granicach UE są zagadnieniami, które wciąż rezonują w UE. Dotykają one kwestii fundamentalnych dla integracji europejskiej, takich jak federacyjny model UE, czy suwerenne kompetencje państw członkowskich do ochrony swoich obywateli. Ze względu na wysoką konkurencyjność gospodarki niemieckiej, największy udział finansowy tego kraju na rzecz stabilizacji gospodarek zadłużonych państw strefy euro, a także atrakcyjny rynek pracy to właśnie to państwo jest najbardziej zdeterminowane, aby skutecznie uregulować wadliwe rozwiązania UGiW oraz unijnego systemu azylowego. Przeprowadzona w książce analiza stanowisk rządu niemieckiego pozwala lepiej zrozumieć motywacje polityczne, którymi kieruje się to państwo w swojej polityce europejskiej.

Książka Janusza Józefa Węca w niezwykle skrupulatny, ale przy tym przejrzysty sposób przedstawia ewolucję stanowiska Niemiec wobec przekształceń ustrojowych w UE w ostatnich dwóch dekadach. Ten ambitny cel udało się autorowi w pełni zrealizować, zaś wnioski, które wpłyną z lektury są niezwykle interesujące. Traktat lizboński oraz rola, jaką Niemcy odegrały podczas kryzysu zadłużeniowego, wzmocnił pozycję tego kraju jako lidera UE. Kilka lat później, w wyniku błędnych decyzji rządu federalnego zwiększających destabilizację w zarządzaniu przepływami migrantów, pozycja ta uległa osłabieniu. Ze względu na polityczne znaczenie Niemiec dla procesu integracji europejskiej i konieczność rozwiązania szeregu problemów, jakie stoją przed UE, książka Janusza Józefa Węca ma nie tylko istotny wymiar naukowy, ale także powinna być lekturą praktyków i decydentów politycznych tworzących polską politykę europejską.

MICHAŁ DULAK

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ORCID: 0000-0002-7737-5236

